

M A R I A N N E S U U R M A A

**Muinasjutuline
Baierimaa**

Toimetaja: S. Rattiste
Küljendaja ja kujundaja: Jaan Lehisemets

Raamatus avaldatud fotod on autori erakogust, kui ei ole märgitud teisiti.

Kaanefoto: Kirke Rumvolt (okt 2024 Grainau, Eibi järve ääres)

© Kõik õigused kaitstud

Teose sisu eest vastutab autor

ISBN 978-9916-754-97-9

Pärnu 2026

Trükk:

Arial Bold
P R I N T

Kirjastus Hea Tegu
www.fil.ee

Tänan Sind, hea lugeja, et oled selle raamatu avanud – kutsun Sind kaasa ühele erilisele rännakule.

Tänan kõiki, kes on ühel või teisel viisil aidanud kaasa raamatu valmimisele – oma lugusid minuga jaganud, minusse uskunud ning toetanud trükise ilmumist. Erilised tänusõnad ja lugupidamine raamatu toimetajale ja kujundajale suure töö ja panuse eest.

Ja muidugi, sügav tänu ja kummardus sellele imelisele maale ja rahvale, kes on end mulle avanud, nii palju ja jätkuvalt inspireerinud. Olen kodu leidnud.

„Sa elad justkui muinasjutus,“ on korduvalt öelnud meid külastanud inimesed.

„Ma ei teadnudki, et sellist kohta üldse eksisteerib. Siin on nii ilus, et tundub lausa ebareaalne!“ ei suuda teine oma hämmingut varjata.

Ka mujalt Saksamaalt saabunud ütlevad: „Baierimaa pole mitte ainult täiesti omaette maa ja rahvas, oma keele, kultuuri ja ajalooga, vaid justkui teisele planeedile minek.“

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	11
I MIS ON BAIERIMAA.....	19
1. MIS ON SAKSAMAA...?	21
2. VÄÄRIKAS KUNINGRIIGI JÄRGLANE: BAIERI VABARIIK (<i>FREISTAAT BAYERN</i>).....	27
II BAIERI HALDUSRINGKONNAD JA VAATAMISVÄÄRSUSED	39
1. ÜLEM-BAIERI (<i>OBERBAYERN</i>). LÕUNA-SAKSAMAA VISIITKAART	41
Millised ikkagi on need münchenlased?.....	46
Ülem-Baieri vaatamisväärsuste TOP 10.....	47
Mida tasub Münchenis külastada?	50
Ülem-Baieri köök ja toidud: <i>Weißwurst</i> ’ist „keisri jamani“, ja muidugi õllest ka.....	58
Mida peab teadma Baierimaal söögikohtasid külastades	65
2. ALAM-BAIERI (<i>NIEDERBAYERN</i>). BAIERI METSAD JA DOONAU VILJAKAS TASANDIK	66
Alam-Baieri vaatamisväärsuste TOP 10	68
Alam-Baieri köök ja toidud: <i>Schweinshaxen</i> ’ist õunastruudlini	73
3. ÜLEM-PFALZ (<i>OBERPFALZ</i>). LOODUSLIK PARADIIS MATKAJATELE JA JALGRATTURITELE NING ERILINE DIALEKT	77
Ülem-Pfalzi vaatamisväärsuste TOP 10	79
Ülem-Pfalzi köök ja toidud: mis on Ülem-Pfalzi suupiste ja <i>Böfflamott</i>	84

4. ÜLEM-FRANGIMAA (<i>OBERFRANKEN</i>). KAUNID VANALINNAD, RIKAS KULTUURIELU JA ÕLLETOOTMINE.....	86
Ülem-Frangimaa vaatamisväärsuste TOP 10	89
Ülem-Frangimaa köök ja toidud: karpkalast „laisa perenaise pelmeenideni“, ning kõige rohkem pruulikodasid	93
5. KESK-FRANGIMAA (<i>MITTELFRANKEN</i>). KESKAEGSED KINDLUSED JA KULINAARSED HÕRGUTISED	97
Kesk-Frangimaa vaatamisväärsuste TOP 10.....	99
Kesk-Frangimaa köök ja toidud: kuulsatest Nürnbergi vorstidest, präänikutest ja Rothenburgi lumepallidest.....	105
6. ALAM-FRANGIMAA (<i>UNTERFRANKEN</i>). VEINIKASVATUSED, BAROKKPALEED JA ROMANTILISED KÜLAD	107
Alam-Frangimaa vaatamisväärsuste TOP 10.....	109
Alam-Frangimaa köök ja toidud: veinid, veinid ja natuke veinikõrvast ka	118
7. ŠVAABIMAA JA ALLGÄU (<i>SCHWABENLAND</i>). IMELINE LOODUS JA TRADITSIOONID.....	120
Švaabimaa vaatamisväärsuste TOP 10	123
Švaabimaa ja Allgäu köök ning hõrgutised – juustusõprade paradiis.....	132
III AASTARING ALPIDES	135
1. MEIE KODU AMMERGAU ALPIDES	137
2. KEVADE TUULED. IMEDE AEG(AED).....	147
3. MAALINGUTEGA MAJADEST, PASSIOONIMÄNGUDEST JA MAIPUU PÜSTITAMISEST	154
4. VÄRVIKIREV SUVI – KÜLAPIDUDEST FESTIVALIDENI	162
5. LIHTSAD RÕÕMUD. MAAILMA KAUNEIM KÜLA....	168
6. MUINASJUTUKUNINGAS LUDWIG II – INIMPELGLIK UNISTAJA VÕI JULGE VISIONÄÄR?	176

7. <i>ALMABTRIEB</i> (KARJA KOJUTOOMINE) JA SUURIM RAHVAPIDU – OKTOBERFEST	182
8. HOBUSTE PÜHAD. PIKAD PIMEDAD SÜGISÕHTUD	194
9. PÜHA NIKOLAUS, KRAMPUS JA <i>RAUNÄCHTE</i>	204
10. (KATUSE)LAVIINIDEST, STAARLAMMASTEST NING KUIDAS TANTSU, PIITSA JA PÜSSIGA NII TALVE KUI KA KURJE VAIME EEMALE PELETADA	213
11. KUIDAS LÄHEB, SAKSAMAA?.....	219
12. VEEL HUVITAVAT: BAIERI KEELEST JA MEELEST..	229
EPILOOG	237

SISSEJUHATUS

Kuidas me Baierisse sattusime? Saksamaale tulek ja maandumine Baieri Alpides oli meie pere jaoks tõeline seiklus(lugu), millest saab lähemalt lugeda raamatus „Minu Saksamaa. Kirju lapitekk“ (Petrone Print, 2016).

Ühel ilusal kevadhommikul asusime abikaasa Sveniga Tallinnast teele auto, haagissuvila ja kahe väikese lapsega. Meil polnud aimu, kuhu välja jõuame. Sõitsime läbi Rootsi, Taani ja terve Saksamaa – põhjast lõunasse ja idast läände. Elasime aasta Stuttgarti lähedal ja peale seda läksime Baierimaale, Alpidesse, kus endale kodu leidsime.

Loomulikult ei olnud algus sugugi nii lihtne, nagu kõrvaltvaatajale võib vahel paista. Kuid see on meie pere lugu, milles on olnud kuhjaga kõike: seiklusi, eneseotsimist ja -leidmist, kirkaid õnnehetki ning ka erinevate katsumuste ja saatusesõlmede läbimist. Kui võrrelda elu raamatuga ja saaksime sobiva žanri ise valida... Kas soovime kirjutada põneva seiklusjutu, hingestatud romaani, vahva reisipäeviku või hoopis imelise muinasloo, kus KÕIK ON VÕIMALIK? Mina valiksin kombinatsiooni neist neljast.

Tagasi vaadates – koht, kus praegu oleme, ongi umbes see piirkond Münchenist lõunas, millele Sven ühel pimedal novembriõhtul (elasime siis veel Tallinna lähisel Murastes) maailmakaardil näpu peale pani ja ütles, et kusagile siia võiksime tulla ning proovida midagi hoopis uut. Sellest on nüüd juba rohkem kui 15 aastat möödas.

Soov näha maailma ja kogeda enamat kannustas meid tegudele. Mõtlesime, et hiljem, kui oleme juba teatud vanusepiiri ületanud, nii lihtsalt enam elus muutusi ette ei võta. Inimene on üsna mugav ja lepib pahatihti ka asjade ja olukordadega, mis tegelikult ei vasta tema

sügavamatele soovidele ja unistustele. Pigem kannatatakse, kui et ollakse valmis muutuseks. Seepärast otsustasime härjal sarvist haarata, astusime välja mugavustsoonist ning hüppasime tundmatusse. Meil oli vaid ähmane ettekujutus ja südames soov näha ise oma silmaga Lõuna-Saksamaa romantilisi väikelinnasid ja külasid ning Alpide võrratut maastikku, mida olime varem vaid postkaartidel või teleseriaalides näinud.

Nooremal põlvkonnal võib olla raske uskuda, kuid meie noorus möödus ilma interneti, YouTube'i ja sotsiaalmeediata. Võimalused muu maailma kohta infot saada olid üsna piiratud. Mäletan veel, kuidas 1990-ndatel käisin vastavatud Eesti Rahvusraamatukogus kooli uurimustöö jaoks kirjandust otsimas – lapates läbi sadu, isegi tuhandeid kartongpaberile kirjutatud sedeleid, mis olid hoolikalt tähestiku alusel kappidesse ning arvukatesse sahtlitesse süstematiseeritud. Ja muidugi, ilmselt kõige otsustavam – minu jaoks – oli ikkagi omaaegne kultusfilm „Helisev muusika“¹, mida käisin lausa mitu korda kinos vaatamas. Mäed on mind alati lummanud, kuid Baierimaast, tuleb tunnistada, teadsime õige vähe – mitte rohkem kui keskmine eestlane või inimesed mujalt maailmast.

Meie esimene kodu Baierimaal oli Königsdorfi külas, kus elab ca 3000 elanikku. Kuigi olime selleks ajaks elanud juba aasta Baden-Württembergis, mis asub samuti Lõuna-Saksamaal (Saksamaa edelanurgas), saime peagi aru, et Baierimaa – ja Ülem-Baieri, kuhu olime sattunud – on hoopis midagi muud.

Varakeskajal oli Ülem-Baieri tähtsaim keskus Freising, mis asub Münchenist 40 kilomeetrit kirdes. Müncheni linn asutati 1158. aastal ning sai pealinnaks 16. sajandi alguses. Königsdorf (Kuningaküla) on väga vana asula, nagu paljud teisedki ümberkaudsed, mida on ajalooürikutes mainitud juba 778. aastal. Ka kirik rajati sel ajal ja küla esialgne nimi oli Chumizdorf. Kunagi läks siit läbi üks peamisi ühendusteid Müncheni ja teiste Alpi asulate vahel. Ümbruse tihedad

¹ „The Sound of Music“, 1965, USA, peaosades Julie Andrews ja Christopher Plummer.

okasmetsad ja laineline Alpi eelmäestiku maastik, Alpidest alguse saanud jõed Isar ja Loisach ning suured rabad ei võimaldanud igale poole teid rajada. Tee on tänaseni kitsas ja käänulline, loogeldes põldude vahel ja läbi metsade nagu keskajal.

Königsdorfi peatänav aärses võõrastemajas „Post“ peatusid nii vagad palverändurid kui ka rikkad aadlikud, kes reisisid hobutõldades oma pealinna residentsidest mägedesse puhkama. Niisamuti on selles majas peatunud Baieri kuningas Ludwig II teel Hohenschwangausse, mis tänapäeval on tuntud eelkõige Neuschwansteini muinasjutulossi asupaigana, millest Disney omal ajal inspiratsiooni ammutas.

Siit umbes 12 kilomeetri kaugusele jääv Benediktbeuerni klooster, mis rajati 8. sajandil, oli keskajal üks tähtsamaid palverännakute sihtkohti. Seal töötab siiani Saksamaa suurimaid teoloogilisi raamatukogusid ja õppekeskusi. Igal aastal saavad siia palverändurid tervest maailmast ja vapramad neist lähevad siit jalgsi üle mägede Austriasse või Itaaliasse. Armastatud palverännutee Jakobsweg ehk Jaakobuse tee on 125 kilomeetri pikkune, algab Schäftlarni kloostrist ja kulgeb piki Isari ja Loisachi jõge üle Alpide Austria Tirooli. Teel mõeldutakse paljudest vanadest kirikutest ja kloostritest, nende seas Benediktbeuerni kloostrist.

Enamik baierlasi on katoliiklased ning religioon ja kirikuga seotud traditsioonid on siinsete inimeste elus olulisel kohal. Vahel tundub, et see on lausa lahutamatu seotud baierlaseks olemisega. Igal pool, kuhu vaatad, leidub usuga seotud sümbolikat. Teede ääres on ristilöödud Lunastaja ja Jumalaema kujud, kuhu inimesed lilli ja küünlaid toovad. Puust ristid on ka kohalikes külapoodides, söögi kohtades, kõrvalistel metsaradadel ja karjamaadel. Isegi kõrgete mägede otsas on mitme meetri kõrgused ristid.

Kui mujal Saksamaal on levinud puitsõrestik-hooned ja punane tellis, siis Ülem-Baieris on valdavalt valgeks krohvitud kivimajad punakaspruunide või tumedate kivikatuste ja avarate puitrõdudega. Ka kirikud on siin erinevad, iseloomulikud on sibulkuplid ning arvukalt on väiksemaid kabeleid, vahel ka keset heinamaad, kus lehma ja lambaid karjatatakse. Majade ülemine korrus on sageli kaetud laudadega, mis

on hoolikalt puidukaitsevahendiga töödeldud, ning akendel toredad luugid, kohalike meistrite kädetöö. Baierlased armastavad lilli ja ilutaimi, kõikjal aedades ja rõdudel võib näha erksates värvitoonides õisi. Talvisel ajal on rõdukastides männioksad või kanarbik. Välisele ilule ja koduümbrusele pannakse siin palju rõhku.

Alpide regioonis leiab paljudel majadel kauneid seinamaalinguid, mida kutsutakse *Lüftmalerei*. Sageli võib näha religioosseid motiive, näiteks on ukse kohal Neitsi Maarja või mõne kaitsepühaku pilt, nagu Püha Georg (Püha Jüri), keda austatakse ning ärevatel aegadel ja ähvardavate ohtude korral on ikka appi kutsutud – tulekahjust kuni musta surmani. Samuti on kujutatud, millise töö või ameti tegija selles majas elab või kunagi elas: advokaat, kaupmees, pagar, kalur jt. Raekodadel, vöörastemajadel, pankadel, poodidel, pagariäridel ja apteekidel on sageli veelgi uhkemad, tervet majaseina katvad maalingud.

Mis toimub? Kus ma olen? Unesegasena ei saa ma algul maast ega ilmast aru, kui unenägudesse tungivad imelikud hääled ja vali lakkamatu kolin, justkui keegi taoks vasaraga vastu tohtu suurt metallist seina. Korraga on pilt selge. Olen Baierimaal ja need on kõigest varahommikused kirikukellad, mis mind üles äratasid.

Elamine väikeses Baieri külas, katoliku kiriku kõrval, võib tunduda ühelt poolt ülendav, kuid teisalt tuleb harjuda ka kõige kaasnevaga. Lõuna-Saksamaal on jumalakojad üsna häälekad ning Oberbayern'is (Ülem-Baieris), kus meie nüüd elame, veel eriti. Neid ei saa kuidagi märkamata jätta! Nii püüavad nad visalt ja järjekindlalt kanda edasi sama dominantset rolli, mis neil on läbi pikkade sajandite kohalike inimeste elus olnud. Väiksemates asulates ei ole endal kella vajagi, sest kogu elu reguleerivad kirikukellad. Kõrge kirikutorn paistab kaugele ja kuulutab vankumatu järjekindlusega aega. Väärikalt ja ülima täpsusega saavad ära märgitud kõik täis-, pool- veerand- ja kolmveerandtunnid. Lisaks vahepealsed pikemad kellademängud, mis tähistavad päeva algust, keskpäika ja lõppu. Kutse pühapäevahommikusele

jumalateenistusele, kirikupühad, samuti pulmad ja matused, mille puhul on täiesti erinev meloodia, saavad üle terve küla, linna ja maa kuulutatud.

Päeva algust tähistav esimene pikem kellademäng algab juba kell 5.30 hommikul ja mõnel pool veidi hiljem, kell 6. Just see ärataski mind üles. Esimesel ööl Baieri uues kodus arvasime, et kiriku tornikell on ilmselt rikki läinud, et (meie mõistes) keset ööd lööma hakkab. Järgmisel päeval kuulsime kohalikelt, et kelladel pole viga midagi, need on kõige paremas korras. Tere tulemast Baierimaale! Ja see hommikune äratus ei ole mitte õrn kellukesehelin, vaid päris nõudlik ja resoluutne: ÄRATUS, unimütsid! Päev on juba käes ja tööpöld ootab! Või: täna on pühapäev (hingamispäev) ja varsti toimub teenistus!

Suuremate pühade ajal võib kellamäng kesta lausa pool tundi järjest ja kui viimased helid on lõppenud, algab juba järgmine. Kelladel võivad olla erinevad kõrgused ja tugevused, tonaalsus ning meloodia. See on otsekui omaette keel, salajane keel neile, kes seda mõistavad. Talurahvas on sajandeid ärganud nende hommikuste kellade järgi – lehmad ootavad ju lüpsmist ning karjamaale viimist. Tänapäeval on kõik muidugi tehniliselt juhitav. Enam ei ole kellamehi, kes mitu korda päevas peavad kõrgele torni üles ronima ja kella lööma. Vanasti oli see omaette (ja igati auväärne) elukutse.

Sellises kohas elades kanduvad mõtted lausa loomulikult viisil igavikulistele teemadele. Tornikella helid annavad pidevalt märku aja ja inimliku elu kaduvusest. Aeg ei oota, see tiksub kogu aeg edasi. Meie valida on, kuidas oma elu kasutame, kui mõtestatult seda teeme, milliseid väärtusi järgime ja ise loome. Kas elame igavikuliste seaduste järgi või raiskame oma elu vaid tühiste, ajalike hüvede tagaajamisele...

Königsdorffis saime elada kolm aastat, kui elu sundis taas edasi liikuma. Täpsemalt, üürikorterisse, kus elasime, ei olnud võimalik pikemaks jääda – tuli elukohta vahetada. Kaalusime kaua, kas peame Eestisse tagasi kolima või võtame riski jätkata. Uut elupaika otsides selgus, et see polegi nii lihtne, eriti lastega peredel. Müncheni regiooni kinnisvaraturul ületab nõudlus mitmekordselt pakkumise. Hinnad on kõrged ja vabanenud (üüri)korterile või majaosale võib olla